

Pécsi Tudományegyetem
Földtudományok Doktori Iskola

*A posztmodern turizmus fenntarthatóságának kérdései, a
társadalmi felelősségvállalás vizsgálata a szálloda- és
vendéglátóipar területén*

PhD értekezés

Tézisek

Kovács Gyöngyi

Témavezető:

Dr. Bujdosó Zoltán

Pécs, 2020

A doktori iskola neve: Földtudományok Doktori Iskola

Vezetője: Dr. Geresdi István
egyetemi tanár
PTE TTK Földrajzi Intézet

A doktori témacsoport címe: Turizmusföldrajz

Vezetője: Dr. Aubert Antal
egyetemi docens
PTE TTK Földrajzi Intézet

A disszertáció tudományága: Turizmusföldrajz

Témavezető: Dr. Bujdosó Zoltán
főiskolai tanár

Bevezetés

A világ elérkezett az ún. „totális turizmus” korába (MICHALKÓ – RÁTZ 2017)¹, ahol a turista már nem neki készített „terméket” fogyasztja, hanem számára a nem megszokott vagy otthoni környezet – a Föld bármely más pontja – a termék maga. A posztmodern turizmus a robbanásszerű modern (tömeg)turizmus következő fejlődési lépcsőfoka. Az utazások jellegének diverzifikáltsága, a turizmus és a turisták begyűrzése mindenhová azonban nem jelenti a tömeg arányosabb eloszlását, így a negatív (környezeti és társadalmi) hatások még mindig problémát okoznak a turisztikailag felülreprezentált helyeken. A megoldandó kérdés jóval túlmutat a turizmus határain, és ezt felismerve a fenntartható fejlődés paradigmaváltó eszme gondolkodási sémájára (és annak javaslatait mintaként kezelve) igyekszik a világturizmus is ágazati megoldásokat találni.

Értekezésemben a probléma összetettségének megvilágításával, vázolásával és a turizmus egyik legfontosabb részterületének, a szálloda- és vendéglátóiparnak az elemzésével foglalkozom. Célom, hogy a modernkori utazások szülte fenntarthatatlan gyakorlatokra irányítsam a hangsúlyt, azokra – a vizsgált iparág keretein belül – megoldási javaslatokat tegyek.

Kutatási célkitűzések és feladatok

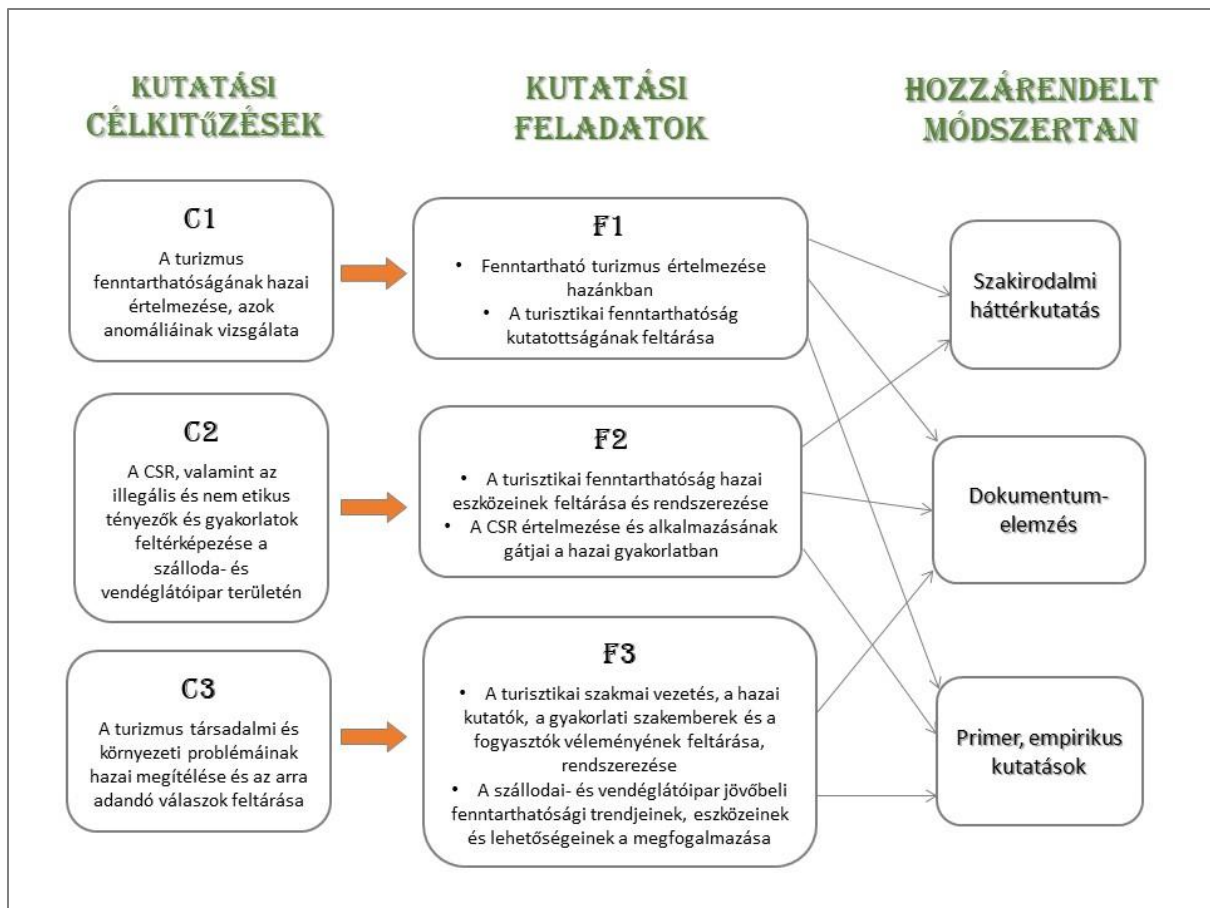
Primer kutatási tapasztalataimra és a szakirodalom tanulmányozására alapozva az alábbi kutatási célkitűzéseket fogalmaztam meg:

- C1 – A turizmus fenntarthatóságának hazai értelmezése, azok anomáliáinak vizsgálata**
- C2 – A CSR (corporate social responsibility – társadalmi felelősségvállalás), valamint az illegális és nem etikus tényezők és gyakorlatok feltérképezése a szálloda- és vendéglátóipar területén**
- C3 – A turizmus társadalmi és környezeti problémáinak hazai megítélése és az arra adandó válaszok feltárása**

A kutatásom célrendszerét, az egyes kutatási célok és feladatok egymáshoz való viszonyát az alábbi, 1. ábra szemlélteti, amely a feladatok kijelölésén túl a szükséges módszertan jellegére is javaslatot ad.

---

¹ Michalkó G. – Rátz T. (2017). Turizmus 3.0 – Totális turizmus. *VI. Magyar Turizmusföldrajzi Szimpózium. Turizmus 3.0.* Budapest, 2017. 10. 06.

1. ábra – Kutatási célkitűzések és feladatok. Saját szerkesztés

A három célkitűzés és a hozzájuk rendelt három kutatási feladatcsoport határozzák meg a disszertáció gerincét, a teljesítésükhöz három különböző releváns kutatómódszertant rendeltem. A szakirodalom feldolgozása során két célkitűzés négy részfeladatának teljesítését tűztem ki, így fény derült a fenntarthatóság, a CSR eszméjének és a hazai turizmus kapcsolatrendszerére, valamint a társadalmi-környezeti problémák megoldásainak gyakorlati eszközeire. A szálloda- és vendéglátóipar fenntarthatóságának teljes körű feltárásához szükség volt a megfelelő tervdokumentumok és vállalati programok átfogó elemzésére is.

A legkiterjedtebb kutatási összetevő a disszertációban a primer empirikus kutatás, amely több elemet is tartalmaz (kérdőíves felmérés, interjú, Delphi kutatás), amik a célkitűzések mindegyikéhez és a kutatási feladatok zöméhez is elengedhetetlenek.

Kutatómódszertan – a célok eléréséhez alkalmazott módszerek

A kutatómódszerek kiválasztásánál igyekeztem olyan jellegű empirikus kutatómódokat választani, amik segítenek a kérdést több oldalról is megvilágítani. A társadalomföldrajz eszköztárában előkelő helyen szerepelnek mind a kvalitatív, mind a kvantitatív módszerek, így az általam alkalmazott módszerek az alábbiak:

- Szekunder forrásokra alapuló kutatás
  - Szakirodalmi háttér feldolgozása
  - Dokumentumelemzés, mint kutatási módszer
- Primer kutatások
  - Kérdőíves megkérdezések és strukturált interjú
    - „Sustainable gastronomy” kutatás
    - A fenntarthatóság vizsgálata a magyar éttermek körében
    - A CSR fogadtatása a vendéglátóiparban
    - Szállodai csillagok és CSR a magyar hotelekben
  - Delphi kutatás
    - A Delphi kutatás kvalitatív (első) köre
    - A Delphi kutatás kvantitatív (második) köre

Eredmények és következtetések

A szakirodalmi források értékelése során levont következtetések

A turizmus még a „totális turizmus” korában is egy dinamikusan fejlődő gazdasági ágazat, a benne rejlő lehetőségek töredéke lett eddig kiaknázva. Mégis már az elmúlt évtizedekben elérte a szakmát a figyelmeztetések nagy része, amik a fenntartható fejlődésre, a mérsékletes fogyasztásra, a környezet védelmére és később a társadalmi értékek megőrzésének fontosságára hívták fel a figyelmet. Korunk turizmusa ma egy olyan, meglehetősen érzékeny fázisban van, ahol a folyamatos növekedés és terjeszkedés mellett megfigyelhető a tevékenység jellegének változása is (elfordulás a 4S turizmustól és a számtalan alternatív turisztikai forma előretörése, sőt, lassan tömegessé válása) és érzékelhető a nagy fokú bizonytalanság is (akármelyik tényezőt is vizsgáljuk a turizmus környezetének elemei közül).

A turisztikai döntéshozókat 2017-ben és 2018-ban az „overtourism” jelenség és annak megoldási javaslatai foglalkoztatta a legintenzívebben, amihez – mint megoldási javaslat – a fenntarthatóság éve és az azzal kapcsolatos akció- és programsorozat is szorosan kapcsolódott.

A disszertáció diszciplináris alapjainak ismertetése igyekszik több témakört (egymással hol alá-fölérendeltségi viszonyban állót, hol teljesen más területeket) feldolgozni és egymással összhangba hozva a közös pontokat keresni. Ha nagy rendszerként a „triple bottom line” van meghatározva, úgy a gazdaság egyik ága a turizmus, aminek azonban a tevékenységei a másik két pillérre is hatással vannak. A turizmus rendszerén belül kerül elhatárolásra a szálloda- és vendéglátóipar, mint kisebb ágazat. A három pillér metszetében elhelyezkedő fenntarthatóság a második nagy kiindulópont, aminek – bár lehetetlen elkülöníteni a többi gazdasági ágtól – a turisztikai vonzatát vizsgálom. A fókuszba egy olyan eszme kerül, amit ugyan a

fenntarthatóság szült, mégis egy gazdasági-vállalatirányítási menedzsment rendszerként definiálnak és amit kifejezetten a társadalomra és a környezetre vetítve kell értelmezni. Így a legszűkebb vizsgálat tárgyát a CSR a szálloda- és vendéglátóiparban képezi, annak eszközei, lehetőségei, gyakorlata és a hazánkban tapasztalható gátjai.

A CSR és a fenntarthatóság a szálloda- és vendéglátóiparban számos ponton tetten érhető már, a világ minden részéről lehet gyűjteni jó gyakorlatokat, követendő példákat. Problémának inkább a rendszer hiányát tartom, azt a hibás megközelítést – még a szakma berkein belül is – hogy ez különleges, költséges vagy kötelező tevékenység. Hiányolom azt a felvilágosult mentalitást, amely a fenntarthatósági igyekezetet a legtermészetesebb üzletviteli gyakorlatnak tartja, amit alapvető tényként kezel mindenki a menedzsmenttől az alkalmazotton át a vendégig.

Az etikus üzletmenet egyik legfontosabb gátját jelentő szürke- és feketegazdaság ágazati vizsgálata különösen nagy tanulsággal szolgált, hiszen ezzel hazánkban a hivatalos statisztikák elemzésén túl még nem próbálkozott senki. Nem csoda, hiszen ez egy ingoványos terület, nehezen kutatható és nem állnak rendelkezésre releváns adatok sem. Ráadásul a primer kutatások többsége (kérdőív, mélyinterjú) nem alkalmazható a terület vizsgálatához, hiszen ezeket a cselekedeteket nem tárja fel senki szívesen, különösen nem az egész ágazatra vonatkozóan. Ellentmondásokat találtam az eddig elkészült, javarészt külföldi kutatásokban és jelentésekben, azonban azok okainak a feltárása, egy hatékony kutatási módszer felvázolása még várat magára.

A dokumentumelemzésből levont következtetések

A disszertáció elkészítése során számos stratégiai tervdokumentumot, ágazati jelentést, trendriportot és fenntarthatósági kiadványt gyűjtöttem össze és igyekeztem rendszerezni. A vezérelv (különösen a tervdokumentumok esetében) a fenntarthatóság jelentőségének és mértékének feltárása volt, ami sokszor lesújtóbb eredményt hozott, mint ahogyan az várható volt. Az elmúlt másfél évtized során szemmel látható ugyan a fenntarthatóság – helyes értelmezésben – bevonása a tervezésbe, de talán a legutóbbi tervdokumentum kivételével (Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030) csak lassú és „kötelező” jellegű, valódi fenntarthatóságot nem eredményező.

A szállodavállalatok CSR stratégiáinak – és azok hiányának – elemzése szintén hasznos eredményeket hozott, hiszen a kutatás alapján a ma Magyarországon működő szállodák többségében nem tudatos és tervezett a CSR vagy a környezetvédelem, pusztán „hirtelen fellángolás” alapú, láncon belül is egyéni vezetői döntés eredménye vagy egyáltalán nem kerül a menedzsment látókörébe. Az egy-két üdítő példa szinte kivétel nélkül külföldi franchise eredménye és hazánkra vetítve igen kis hatásfokkal működik. A nagy nemzetközi láncok egy-egy házzal képviseltetik magukat, ahhoz túl kicsi a piaci részesedésük, hogy diktálják az ágazati irányokat. Legtöbbször olyan CSR programot alkalmaznak, amelyet az anyacég vezetői határoznak meg, és amelyek ugyan nemes ügyekért küzdenek, de jobbra nem a hazánkat is érintő problémák vannak a középpontban. Ez azt is eredményezi, hogy még

a Budapesten működő szállodák sem tudják kifejtetni azt a helyiekre vagy a magyar gazdaságra gyakorolt pozitív hatást, ami a célkitűzéseikben szerepel.

A kérdőíves megkérdezésekből és a strukturált interjúból levont következtetések

A turizmus területén nem új a kutatási terület, de nem sokan foglalkoznak ennyire célirányosan a szálloda- és vendéglátóiparban tapasztalható fenntarthatósági vagy CSR kérdésekkel. A kutatások során megállapítottam, hogy a válaszadási hajlandóság évről-évre csökken, lassan a klasszikus kutatómódszertani elemeket fel kell váltani, meg kell újítani ahhoz, hogy a jövő kutatói releváns eredményeket kapjanak egy-egy téma kapcsán. Különleges kihívás lesz olyan módszertant kitalálni, ami a jövőben felválthatja a kérdőíves kutatásokat és biztos eredményekkel szolgál.

A disszertáció eredményének tartom, hogy a saját kutatásokból levont következtetések összecsengenek a nemzetközi szakirodalommal, igazolják azokat. Ilyen a fenntarthatóság (túl) lassú terjedésének megállapítása, a nyugati és keleti mentalitás közötti bizonyítható különbség, a CSR pozitív fogadtatása a társadalom és a turisztikai szakma részéről egyaránt, amit az általam nyújtott eredmények is bizonyítanak.

A Delphi kutatásból levont következtetések

A disszertáció központi eleme a lefolytatott Delphi kutatás és annak elemzése. A vizsgált kérdések (fenntarthatóság a turizmusban, társadalmi és környezeti elemek és problémák, CSR a vendéglátásban és a szállodaiparban, etikátlan gyakorlatok és a fenntartható turizmus jövőjére vonatkozó kilátások, scenáriók) mindegyikét részletesen kifejtő, szakértői véleményekre alapozó kutatás fontos eredményeket hozott. A részt vevő válaszadók személye és szakmai múltja a garancia a hitelességre, a kutatás eredményeinek releváns mivoltára. A részt vevők körét és számát az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat – A Delphi kutatás résztvevői

	1. Turizmus- szakértők (kutatók, egyetemi oktatók) (fő)	2. Turizmus- vendéglátás szakértők (szervezetek és a piac képviselői) (fő)	3. Fenntarthatósági szakértők (kutatók, egyetemi oktatók) (fő)	4. Fenntarthatósági szakértők (szervezetek, egyesületek képviselői) (fő)	Összesen (fő)
Felkért szakértők száma	Férfi: 27 Nő: 33	Férfi: 45 Nő: 19	Férfi: 37 Nő: 23	Férfi: 30 Nő: 32	Férfi: 139 Nő: 107
Első (kvalitatív) kör	Férfi: 14 Nő: 4	Férfi: 13 Nő: 2	Férfi: 11 Nő: 9	Férfi: 4 Nő: 5	Férfi: 42 Nő: 20
Második (kvantitatív) kör	Férfi: 5 Nő: 2	Férfi: 6 Nő: 0	Férfi: 4 Nő: 1	Férfi: 1 Nő: 4	Férfi: 16 Nő: 7

Saját szerkesztés

A kutatók kiválasztásától és felkérésétől kezdve a két kör lebonyolításán át a végső elemzésekig minden munkafázis hasznos tapasztalatokat jelentett a jövőbeli kutatásokhoz. Az 1. táblázat alapján a szakértői panel demográfiai, szakterület szerinti, nemekre vonatkozó és életkor alapú eloszlása is megfelelőnek bizonyult, statisztikailag végig elemezhető maradt. Negatív tapasztalat a kitöltési hajlandóság gyengébb intenzitása, ami azonban megfelel a nemzetközi és hazai statisztikai átlagnak. A szakértők döntő többsége pozitívan állt a kérdéshez, és bár volt olyan, aki időhiányra vagy egyéb problémára hivatkozva nem tudta kitölteni, biztatásra, ösztönzésre, támogatásra szinte minden esetben számíthattam. Ebből – a tudományos eredményeken kívül – levonható az a következtetés, hogy mind a turizmus mind a fenntarthatóság területén tevékenykedő szakemberek hozzáállása példa értékű, segítőkészségük sokszor a vizsgált területben, a fenntarthatóságban – etikus viselkedésben – vetett hitet erősítette meg bennem.

A kutatás kvalitatív körének egyik legfontosabb tapasztalata, hogy a kérdések és a feltárni kívánt területek többségében igen intenzív válaszadásra sarkallták a kitöltőket, ami bizonyította, hogy vitaindító és elgondolkodtató témaköröket választottam, amihez a legtöbben bőséges mennyiségű véleményt nyilvánítottak. Ez segítette a kutatást, hiszen a sok véleményt könnyebb kategóriákba sorolni, azokból értékelést készíteni, illetve kvantitatív elemzési alapot összeállítani.

A kutatás kvantitatív körének tapasztalata, hogy a szakértők a véleményüket, ha már keretek közé vannak szorítva, általában árnyalják, finomítják. Szinte minden esetben bebizonyosodott, hogy a vizsgált kérdésekhez – ha szabadon lehet véleményt alkotni róluk – mindenki határozottabb és élesebb hozzáállással közelít, de amint értékelési skálák útján kell ugyanarról véleményt formálni, már kevésbé választják a szélsőséges értékeket. A kutatás során a kvalitatív eredmények kvantitatívvá alakítását is eredményesnek találom, hiszen a módszertan ellenőrzése során mindössze egyetlen kitöltő mondott ellent a saját véleményének.

A Delphi kutatásból összegzésként levont következtetésem, hogy a szakértők véleménye közötti különbségek (és azok heves, sokszor szélsőséges mivolta) rávilágítanak a kutatási terület elfogadottságának eltérő szintjére és mértékére. A fenntarthatóság, mint ideológia rögtön néhány válaszadónál a várttól eltérő reakciót váltott ki, amit tovább bonyolított a turizmus, az etikátlan gyakorlatok és a CSR, mint területek kérdések közé emelése. A téma egyértelműen megosztó, ami újabb és újabb feltárások szükségességét jelenti, nem csak akadémiai vagy szakmai szinten, de a fogyasztók, utazók, döntéshozók körében is. A fenti témákban publikált jó gyakorlatok, a különböző részterületek kutatási eredményei ezek alapján nem világítanak rá a komplex problémára, így a kezelésük sem megoldott egy-egy javaslat közzétételével. A kutatás eredményességét éppen ebben a káoszban látom, azzal, hogy rávilágítottam a vizsgált témákkal kapcsolatos ellentmondásokra, véleménykülönbségekre.

Az értekezés új módszertani eredményének tartom a Delphi kutatás általam alkalmazott kibővítését (mind a szakértők csoportosítása, mind a kvalitatív eredmények kvantitatívvá konvertálása tekintetében).

A disszertációban ismertetett kutatások sora megerősíti a korábban napvilágot látott eredményeket (így a fenntarthatóság értelmezésének nehézségét a turizmusban, a szálloda- és vendéglátóipar lassú reagálását a 21. század kihívásaira, az etikus üzleti magatartás hiányosságait, stb.). Az eredmények összegzése, saját rendszerbe sorolása és egy primer kutatáson át újabb aspektusból való bemutatásuk ugyanúgy újszerű hozzájárulás a dolgozatnak.

A disszertáció megfogalmazott tézisei:

T1 – A célcsoportok fenntartható jövővel kapcsolatos jövőképe szélsőségeket mutat, ami arra enged következtetni, hogy a kutatási terület alapos ismerete mellett, a pesszimista és az optimista világnézet egyaránt hangsúlyos a szakértők körében. Ez bizonyítja, hogy a „fenntarthatóság” kérdése és megítélése már az alapoknál is igen eltérő.

T2 – A szakértők a környezeti fenntarthatóság megteremtését a természeti környezet tisztán tartásában és a források hatékony és ésszerű felhasználásában látják, míg a társadalmi fenntarthatóság megteremtésének kulcsa több tényező ennél, amiben a munkaerő minőségének javulása, a társadalmi egyenlőség megteremtése, a kulturális emlékek megőrzése és a helyi lakosság általános jóléte egyaránt lényeges szerepet kap.

T3 – A hazai szálloda- és vendéglátóiparban jelentkező etikátlan és illegális gyakorlatok megítélése a fenntarthatóság dimenziói (környezet, társadalom, gazdaság) tekintetében jelentős különbséget mutatnak. Ezek közül a munkaerővel kapcsolatosak a legszembetűnőbbek. A bejelentés nélküli foglalkoztatás elfogadottsága sajnos túl magas a társadalomban. A nem megfelelő munkakörülmények meglétével szemben a szakértők elnézőbbek, mint a törvénytelen foglalkoztatási formákkal vagy az alulbérezéssel. A természeti környezettel kapcsolatos kihágásokat – mind a jogsértő környezetkárosítás, mind az energia- és élelmiszerpazarlás tekintetében – is megszokott, bevett gyakorlatként kezelik a kutatásban részt vevők.

T4 – A jövő turizmusára legkevésbé veszélyes tényező a fogyasztás további bővülése és a hozzá köthető általános turisztikai növekedés. Ezek alapján a fenntarthatatlan fogyasztás, az egyre növekvő turizmus, ha annak negatív hatásai külön nem kerülnek kiemelésre, nem tűnik önmagára veszélyesnek, az „öngyilkos turizmus” koncepciója nem bizonyított.

T5 – A két szakértői csoport (turisztikai- és fenntarthatósági szakértők) összehasonlítása során kiderült, hogy a turizmus képviselői optimizmus tekintetében inkább pozitívabb jövőképet vizualizálnak, mint a fenntarthatóság képviselői, míg utóbbiak nagyobb arányban tartózkodnak, választják a középutat. A turisztikai szakértők általánosan hajlamosabbak a szélsőségesebb vagy határozottabb véleménynyilvánításra, ami eredhet a témával kapcsolatos alaposabb tudásukból is, míg a fenntarthatósági szakértők véleménye és világlátása kevésbé ingadozó. Amennyiben a megkérdezett szakértők egyéni preferenciáit vizsgáljuk, megállapítható, hogy a nők inkább az arany középutat képviselik, illetve jobban hajlanak a pesszimista hozzáálláshoz.

További kutatási irányok a témában

A turisztikai fenntarthatóság fellelhető szakirodalmának köre ugyan folyamatosan bővül, de nagyon sok félreértett, rosszul vagy felületesen definiált cikket, tervdokumentumot, de szakkönyvet is találni, amelyek eltorzíthatják a jövőbeli kutatások, megállapítások megalapozását is. A definíciók között rendszert találni, alá- és fölérendeltségi viszonyokat tisztázni a jövő feladata, ami minden bizonnyal a turizmuskutatók többségének igénye és vágya is lehet. Számomra érdekes feladat lehet a jövőben a szálloda- és vendéglátóipar, a fenntartható turizmus és a CSR területére – metszetére – vonatkozó meghatározások és azok egymáshoz viszonyított kapcsolatainak feltárása.

A szálloda- és vendéglátóiparban tapasztalható szürke- és feketegazdaság mérete, jellege tudományosan még nem elemzett terület hazánkban (és külföldön is alig foglalkoztak vele a kutatók). A közelmúltban megalakult nemzetközi kutatócsoport, a Yellow Tourism Consortium (<https://www.yellowtourism.org/>), zászlójára tűzte a nemzetközi turizmus és a kriminalisztikai kapcsolatának feltárását. Ehhez szorosan kapcsolódik az az irány is, amelyet én a szálloda- és vendéglátóiparban tapasztalható etikátlan és törvénytelen gyakorlatok vizsgálatával elkezdtem, és amit a jövőben is folytatni szeretnék.

Kutatói múltam során készített – és a disszertációban ismertetett – vizsgálatok szintén sok jövőbeni lehetőséget rejtenek magukban, hiszen különböző hiányosságaik révén érdemes lenne újra lefolytatni őket. A négy primer kutatás mindegyikét ki lehetne terjeszteni reprezentatív mintára. Jelen esetben az eredmények felvillantják a problémát, de a kibővített vizsgálat segítségével olyan komplex megoldási javaslatokat is lehetne alkotni, amelyek akár hosszú távra is stratégiai irányokat nyújthatnának a turisztikai szakmának.

A Delphi kutatás a következtetések tükrében egyértelműen folytatásért kiált. A vizsgált témakörök számos lehetőséget nyújtanak még, illetve a kidolgozott módszertan innentől könnyen hasznosítható a jövőben. A Delphi kutatás kiterjesztésének lehetséges irányai:

- fogyasztók, utazók bevonása
- politikai, önkormányzati és egyéb döntéshozók bevonása
- a szakértői panelek kibővítése
- a módszertan alkalmazása más szakterületeken (utazási irodák, légitársaságok, desztinációk, attrakciók)

A disszertáció terjedelmi korlátai nem adtak lehetőséget arra, hogy a lekérdezett mintát nemek, beosztás, földrajzi elhelyezkedés tekintetében is megvizsgáljam, ez szintén egy következő lépés lesz a jövőben. A felsorolt kiterjesztéseken kívül vizsgálat alá lehetne vonni a jövedelmi, iskolázottsági és egyéb szocio-demográfiai háttér és a fenntarthatóság közötti kapcsolatot a jelenlegi csoportstruktúra és az új vizsgálati csoportok tekintetében egyaránt. A további kutatások megkönnyítése érdekében ki lehetne fejleszteni egy olyan számítógépes programot, amely specializáltan erre a Delphi kutatásra szabott, de a háttérelmzések és a konvertálások tekintetében meg tudná gyorsítani a munkát.

A témakörben megjelent fontosabb publikációk jegyzéke:

1. Dávid Lóránt, Vargáné Csobán Katalin, **Kovács Gyöngyi**, Vasa László, Singh Manhas Parikshat, Varga Dorottya: Tourism Ecology: Towards a greener tourism – Buiding sustainable tourism. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, (2015). p.315 (ISBN:978-3-659-76246-8) **Kovács Gyöngyi** (Chapter IV): Sustainable accommodation providers, Ethical restaurants pp.233.-260.
2. **Kovács Gyöngyi**: Responsibility Vs. Star-Related CSR in the Hungarian Hotel Sector. pp. 227-233. In: Papathanassis, Alexis; Katsios, Stavros; Dinu, Nicoleta Ramona - Yellow Tourism: Crime and Corruption in the Holiday Sector. Cham (Németország): Springer, (2018) <https://www.springer.com/us/book/9783319946634>
3. **Kovács Gyöngyi**, Benkő Béla: Unethical practices in the Hungarian hospitality and hotel industry. pp.86.-92., In: Vladimir, Trukhachev (szerk.) Sustainable development of tourism market: international practices and russian experience: Book of proceedings of VI. International scientific-practical conference, Stavropol, Oroszország: Sequoia, (2018) p.136
4. **Kovács Gyöngyi**: Researches in the field of the sustainability of Hungarian tourism. pp. 325-336. In: Milan, Skakun (szerk.) Tourism Education in the 21st Century: policies, practices, internationalization: 3rd Belgrade International Tourism Conference - BITCO 2016. Belgrade, Szerbia: College of Tourism, (2016) p.5379
5. **Kovács Gyöngyi**, Kerekesné Mayer Ágnes: Sustainable gastronomy. pp.1.-6. 2nd Advances in Hospitality and Tourism Marketing and Management Conference, 2012, Corfu Island, Greece. Conference Proceedings (99. pdf.) ISBN 978-960-287-139-3 <http://www.ahtmm.com/conference-proceedings/2nd-ahtmm-conference-proceedings/>
6. **Kovács, Gyöngyi**: A Delphi kutatás eredményességének vizsgálata a fenntarthatóság témakörében. pp. 1027-1036. In: Dinya, László; Baranyi, Aranka (szerk.) XVI. Nemzetközi Tudományos Napok: „Fenntarthatósági kihívások és válaszok” - A Tudományos Napok Publikációi Gyöngyös, Magyarország: EKE Líceum Kiadó, (2018) https://ntn2018.uni-eszterhazy.hu/files/NTN_2018_tanulmányok.pdf
7. **Kovács Gyöngyi**: Felelős gasztronómia Magyarországon. pp.246-260., In: Ivancsóné, Horváth Zsuzsa; Darabos, Ferenc (szerk.) „Turizmus és innováció”: VIII. Nemzetközi Turizmus Konferencia 2016: Tanulmányok. Győr, Magyarország: Széchenyi István Egyetem, (2016) p. 394
8. **Kovács Gyöngyi**, Benkő Béla: Az etikátlan gyakorlatok vizsgálata a szálloda- és vendéglátóiparban: A "Yellow Tourism" elmélet létjogosultsága Magyarországon. pp. 168-180. In: Kátay, Á; Michalkó, G; Rátz, T (szerk.) Turizmus 3.0 Orosháza, Magyarország, Budapest, Magyarország: Kodolányi János Egyetem, MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, Magyar Földrajzi Társaság, (2019) http://www.mtafki.hu/pdf/Turizmus_Akademia_10_kotet.pdf
9. **Kovács Gyöngyi**, Szűcs Csaba, Domjáné Nyizsalovszki Rita, Bujdosó, Zoltán: Tourists of the future: importance of pro-environmental attitude among secondary school children. pp.12-21 Ecocycles 1(2): (2015) ISSN 2416-2140 <http://real.mtak.hu/42596/1/32-262-2-PB.pdf>

10. **Kovács Gyöngyi:** A társadalmi felelősség megjelenési formái a hazai fine-dining éttermek körében és az etikus üzemeltetés fogadtatása Gyöngyösön. pp.300.-310. In: Reisinger, A; Happ, É.; Ivancsóné, Horváth Zs.; Buics, L. (szerk.) "Sport - Gazdaság - Turizmus": Kautz Gyula Emlékkonferencia 2017. június 8. elektronikusan megjelenő kötete. Győr, Magyarország: Széchenyi István Egyetem, (2018) https://kgk.sze.hu/images/dokumentumok/kautzkiadvany2017/Kovacs_Kautz_2017.pdf
11. **Kovács Gyöngyi,** Kerekesné Mayer Ágnes, Domjáné Nyizsalovszki Rita, Bujdosó Zoltán: Fenntartható turizmusfejlesztés. pp.112-124. In: Árpási Zoltán; Bodnár Gábor; Gurzó Imre (szerk.): A magyar gazdaság és társadalom a 21. század globalizálódó világában 2. kötet: "30 éves a békéscsabai felsőoktatás" jubileumi konferencia Békéscsaba, Magyarország: SZIE Gazdasági, Agrár- és Egészségtudományi Kar, (2016) p. 217
12. **Kovács Gyöngyi,** Kerekesné Mayer Ágnes, Domjáné Nyizsalovszki Rita: Felelős vállalatvezetés, avagy a "csillagalapú CSR" a magyar szállodaiparban. pp.72.-78. In: Árpási, Zoltán; Gurzó, Imre (szerk.) Felelős turizmus: nemzetközi tudományos konferencia Békéscsaba, Magyarország: Alapítvány a Felsőfokú Közgazdasági Képzésért Békés Megyében (2017)
13. **Kovács Gyöngyi:** A fenntarthatóság vizsgálata a magyar éttermek körében. pp.37-50. MODERN GEOGRÁFIA 2013:(1) (2013) (ISBN ISSN: 2062-1655.) <http://www.moderngeografia.eu/?p=970>
14. **Kovács Gyöngyi,** Gyurkó Ádám: A jövő turistái, avagy a környezeti szemléletformálás fontossága a középiskolás korosztály körében. pp.107-125. In.: Acta Carolus Robertus [5]2, Gyöngyös, 2015. ISSN 2062-8269 <http://honlap.karolyrobert.hu/sites/honlap.foiskola.krf/files/media/upload/Acta%20Carolus%20Robertus%205%282%29.pdf>
15. Dávid Lóránt, Vargáné Csobán Katalin, **Kovács Gyöngyi,** Vasa László: Turizmusökológia: zöldülő turizmus-fenntartható turizmusfejlesztés. Budapest: Szaktudás Kiadó Ház, 2012. 236 p. (ISBN:978-615-5224-12-6) IV. fejezet: **Kovács Gyöngyi:** Fenntartható szálláshelyek, etikus éttermek. pp.165.-182.
16. Dávid Lóránt, **Kovács Gyöngyi:** Zöld szállodák-zöld éttermek: Álom vagy realitás? pp.168-185. In: Lukács Gergely: Legjobb gyakorlatokkal a zöld gazdaságért. Budapest: Cser Kiadó, 2013. (ISBN:978-963-278-289-8)
17. Dávid Lóránt, Szabó Lajos, **Kovács Gyöngyi:** Zöld gazdaság-zöld turizmus. pp.79.-84. In: Mika J, Dávid Á, Pajtókné Tari I, Fodor R (szerk.) HUNGEO 2012: Magyar Földtudományi Szakemberek XI. Világtalálkozója: korszerű földtudományi oktatás - versenyképes gazdaság: konferenciakötet. 366 p. Konferencia helye, ideje: Eger, Magyarország, 2012.08.20-2012.08.25. Eszterházy Károly Főiskola, 2012. (ISBN:978-615-5297-09-0)
18. **Kovács Gyöngyi:** Az ökoturizmus megítélése a magyar lakosság körében. pp.129.-135. In: Aubert, A; Berki, M (szerk.) Örökség és turizmus. Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földrajzi Intézet (2009)
19. Bujdosó Zoltán, **Kovács Gyöngyi,** Kerekesné Mayer Ágnes: A sörturizmus, mint a gasztroturizmus új terméke. pp.110.-127. In: Rátz, T.; Füreder, B. (szerk.)

Gasztronómia és turizmus: Válogatott tanulmányok. Székesfehérvár, Magyarország: Kodolányi János Főiskola (KJF), (2016) 183 p.

20. Kerekesné Mayer Ágnes, **Kovács Gyöngyi**: Sajtók szerepe a turizmusban pp.358.-368. In: Ivancsóné, Horváth Zsuzsa; Darabos, Ferenc (szerk.) „Turizmus és innováció”: VIII. Nemzetközi Turizmus Konferencia, 2016: Tanulmányok. Győr, Magyarország: Széchenyi István Egyetem, (2016) p. 394
21. **Kovács Gyöngyi**, Bujdosó Zoltán, Hajnal Klára: Csillaghullás után, avagy a Hotelstars minősített szállodáinak környezeti- és társadalmi felelősségvállalása. pp.18.-18. (plenáris előadás és absztrakt) In: Pintér, R; Csapó, J (szerk.) VIII. Országos Turisztikai Konferencia: "Környezet-biztonság-turizmus" Absztraktkötet Pécs, Magyarország: PTE TTK Földrajzi Intézet, (2016)
22. **Kovács Gyöngyi**, Kerekesné Mayer Ágnes. Sajtutak a világban és hazánkban, mint gasztroturisztikai kínálati elemek. pp.18.-20. TEJGAZDASÁGI SZEMLE 4:1 (2017)
23. **Kovács Gyöngyi**, Mayer Ágnes, Nyizsalovszki Rita, Bujdosó Zoltán: Etikus étterem a Mátra lábánál, avagy a Bori Mami és az őszinte CSR. pp.142-142. (előadás és absztrakt) In: Pajtókné, Tari I; Tóth, A (szerk.) Magyar Földrajzi Napok 2016: Absztraktkötet: VIII. Magyar Földrajzi Konferencia: XVI. Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciája: Oktatás-módszertani és Földrajztanári Konferencia. Budapest, Magyarország: Magyar Földrajzi Társaság, (2016) https://foldrajzinapok.hu/media/com_acymailing/upload/MFN_2016_absztraktkotet.pdf
24. **Kovács Gyöngyi**, Kerekesné Mayer Ágnes: Bűnös vendéglátás – avagy a szálloda- és vendéglátóipar és a szürkegazdaság kapcsolata. pp.49.-49. (előadás és absztrakt) In: Németh, Kornél; Péter, Erzsébet; Kiglics, Norbert (szerk.) II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia Absztrakt kötete, Nagykanizsa, Magyarország: Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kar, (2017) <https://uni-pen.hu/files/konferencia/2017/absztraktkotet2017.pdf>
25. **Kovács Gyöngyi**: A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 dokumentumelemzése a fenntarthatóság aspektusából. pp.21.-21. (előadás és absztrakt) In: Baranyi Aranka; Csáfor Hajnalka (szerk.) Magyar Tudomány Ünnepe 2017: Versenyképesség és a humán erőforrás-fejlesztés szerepe napjainkban: Tudományos konferencia az EKE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Gazdaságtudományi Intézete és Üzleti Tudományok Intézete, valamint az MTA MAB Közgazdaságtudományi Szakbizottság közös szervezésében. Eger, Magyarország: EKE Líceum Kiadó, (2017)
26. **Kovács Gyöngyi**, Kerekesné Mayer Ágnes: The appeard of sustainability in the Hungarian higher education of tourism. (Presentation + Abstract) In.: Fifth EUGEO Congress on the Geography in Europe 2015. 08. 30. – 09. 02. Budapest. Section: P08 Changing world, changing human mobilities: global convergence and divergence <http://eugeo2015.com/sessions/session/8>